

BARÁTH MAGDOLNA, FEITL ISTVÁN, IZSÁK LAJOS, PALASIK MÁRIA,
STEMLER GYULA, VARGA ZSUZSANNA

Krónika 1956

Főszerkesztő: IZSÁK LAJOS Szerkesztő: STEMLER GYULA

Budapest: Kossuth Kiadó – Tekintet Alapítvány, 2006. 256 p. ISBN 963 09 4859 1

Az 1956-os magyar forradalom ötvenedik évfordulójára jelent meg a Miniszterelnöki Hivatal támogatásával ez az igen reprezentatív kiadvány, amely nemcsak a történelmi szakma, hanem a szélesebb nagyközönség számára is igen élvezetes olvasmánynak ígérkezik.

A mű kronologikus szerkesztésű, az 1956. év történéseit meséli el. Nem törekszik teljességre, epizódokat elevenít fel az esztendőből, képekkel gazdagon illusztrálva. Aki szeretné megismerni, hogy milyen fontosabb események estek erre az évre, akár Magyarországon, akár nemzetközi viszonylatban, bizonyos, hogy meghatározó képet nyer az esztendőről.

A január és szeptember közötti időszak száz oldal terjedelemben kerül bemutatásra. Az októberi események 58, a novemberiek 37 oldalt tesznek ki, amíg a 237. oldalon záródik az év a decemberi történések ismertetésének végével.

1956 a magyar történelem kitüntetett fontosságú esztendői közé tartozik. Az 1956. október 23-ával kezdődő forradalom és szabadságharc méltán került a nemzeti ünnepek közé, mint a magyarság szabadságvágyának kifejezője, mint a sztálini típusú diktatórikus rendszer elleni tiltakozás szimbóluma, és mint a magyar nép elkötelezettsége a modern demokratikus berendezkedés megteremtése iránt. A forradalom és szabadságharc jelentősége azonban túlmutat Magyarország határain, beleilleszkedik a nemzeti, függetlenségi és demokratikus mozgalmak sorába, amelyek a XX. században minden kontinensen jelen voltak. Kelet-Közép-Európa számára a magyar forradalom a lengyelországi eseményekkel együtt a szovjet birodalmi szándékok és a szovjet típusú diktatúra elleni első nagy fellépés volt, amelyet 1968 után még több más kísérlet követett, hogy aztán 1989–1990-ben végleg megszűnjön e berendezkedési forma.

Az 1956-os forradalmat és szabadságharcot a magyar társadalomban meglévő feszültségek robbantották ki. Az emberek mindennapos problémái, a körülöttük lévő világ hamisságának felismerése és erőteljes elutasítása a politikai vezető réteg hazug és képmutató magatartásával szembeni felháborodáshoz, majd tüntetéshez vezetett, amely népfelkelésbe, forradalomba torkollott, és a szovjet beavatkozás miatt szabadságharcá alakult.

Az 1956-os forradalom szervesen kapcsolódik az előző hónapok eseményeihez. A kötet ezért nem szűkíti le 1956 történetét az októberi és novemberi napokra, hanem a teljes naptári évre tekintve egy esztendő krónikáját kívánja adni. A hazai és a világpolitika mellett feleleveníti a társadalmi élet, a kultúra, a sport, a gazdaság, a hétköznapi történéseit, a fokozatosan szabadabbá váló légkört, de a november 4-ét követő elnyomást, a diktatúra restaurációját is. A kötet szövegeivel, dokumentumaival és forrásértékű képanyagával sokrétűen és színesen tárja az olvasó elé a mozgalmas esztendő eseményeit.

A bevezető gondolatok után a könyv Hegedűs András miniszterelnök kincstári optimizmussal örvendező szavaival indul: „Meggyőződésem, hogy az 1956-os év népi demokráciánk fejlődésében új, jelentős sikereknek az éve lesz. Minden feltétele megvan annak, hogy a magyar nép pártunk és kormányunk irányításával az új esztendőben még nagyobb eredményeket érjen el.” Valójában viszont egy rosszkedvű, kiábrándult országra köszöntött az 1956-os év. Kétesztendei bizakodás után 1955 tavaszán lemondott a népszerű miniszterelnök, Nagy Imre. Mindenki tudta, hogy ez Rákosi Máttyás, Gerő Ernő és körének tevékenységével magyarázható. Ez még önmagában nem lett volna baj, de nőtt az adó, szigorodott a behajtás, emelkedett a beszolgáltatási kötelezettség, felemelték a falun keresett iparcikkék árát, folytatták a félbe maradt nehézipari beruházásokat, emelkedtek a normák és csökkent a belkereskedelem árukészlete. Visszatért a régi bűnbakállítás, megindultak a jobboldali elhajlás elleni propagandakampányok, előkerült a régi szlogen az osztályharc éleződéséről, erősödött az egyénileg dolgozó parasztokkal szembeni bizalmatlanság. Hatvanezer családot – helyenként durva eszközökkel – kényszerítettek termelősövetkezetekbe. Olyan lendületet vett a kényszeradakozás rákosista formája, a békekölcsönjegyzés, hogy azt már a Politikai Bizottság is megszokta. Szerencsére a kedvező időjárás miatt jó volt a termés, az ipar növekedése is felgyorsult, de a reálbérek a fenti intézkedések miatt jóval lassabban nőttek, mint 1954-ben. A párt vezetői visszatértek az öndicséret politikájához, Sztálin eszményítéséhez. Rákosi Máttyás egyre görcsösebb öngazolási kényszerrel terhelten vitte visszafelé az országot az ötvenes évek első éveibe. Konceptiók pereket azonban már nem indíthatott. 1955. december 3-án kizárta a pártból Nagy Imrét, érzékeltetve vélt és valós ellenfeleivel, hogy hatalma Moszkvában újra szilárd. Az idő kerekét viszont nem lehet visszafordítani. Az 1955-ös év világpolitikai fejleményei minden józan politikust arról győzték meg, hogy a Szovjetunió rendezni akarja viszonyát Európában, ezen belül stratégiai szövetségre készül Jugoszláviával. Különösen ez volt veszélyes Rákosi Máttyásra nézve, akinek a fülébe jutott, hogy Tito bosszút forral ellene. Ha a Rajk-per tisztázása a nemzetközi politika porondján kerül elő, akkor nyilván nem tartható a gyengén összetákolts konceptió Péter Gábor egyedüli bűnösségéről. Rákosi egyelőre igyekezett nem tudomásul venni a szovjet vezetők törekvéseit, talán azok elhalásában reménykedett. A magyar-jugoszláv jóvátételi egyeztetésen Titóék horribilis kárpótlási igénye jól is jött neki, a tárgyalást ‘nemzeti’ érdekből szakíthatta félbe. Legalábbis egyelőre.

Baljós jel volt a politikai vezetés számára az is, hogy az értelmiség egyre nagyobb részével, különösen az írókkal elmergesedett a viszony. Eleinte csak passzív rezisztenciát lehetett tapasztalni, de amikor 1955 szeptemberében az Irodalmi Újság egyik száma betiltásáig fajultak a dolgok, a csendes elégedetlenség felháborodásban robbant ki és nyílt ellenállássá változott. Ebben azonban egyelőre csak néhány tucat ember vett részt.

Végül a gazdasági egyensúly biztosítása érdekében megtett intézkedések sem hoztak jelentős változást. Az eredmények siralmasak voltak. 1956. január elsején a gazdasági év semmi jót nem ígért.

Az események sodrában Magyarország törvényszerűen került a forradalmi változások elé, amelyek elkerülhetetlen volta hónapról hónapra nyomon követhető. A társadalmi és politikai helyzet radikalizálódott, a rendszer változatlan fenntartására egy-

re kevésbé volt remény. A változásokat immár az egész lakosság szorgalmazta, elsősorban békés átmenet keretében, de a nemzetközi helyzet nem kedvezett Magyarországnak számára, így a forradalomba és szabadságharcba sodródó, a változás iránt elkötözött társadalomnak nemsokára el kellett szenvednie a bosszú, a terror és a megtorlás fájdalmait.

Az 1957-es év elején a politikai küzdelem tovább tartott, bizonyos értelemben éleződött. A Kádár-kormány hívei a decemberi határozat szellemében tiszta lappal kívántak indulni. Különböző értelmiségi csoportok ugyanakkor röpcédulák segítségével igyekeztek ébren tartani a forradalom, a szabadságharc eszméjét. A törekvések egy jelszóba sűrűsödtek: „Márciusban Újra Kezdjük!” Az újrakezdés politikai realitása azonban napról napra gyengült.

A kormány – amellet, hogy változatlanul támaszkodhatott a Szovjetunió katonai jelenlétére – mindent elkövetett a hatalmi intézmények, elsősorban a fegyveres erők újjászervezése érdekében. Az eredmények nem maradtak el. Fokozatosan magyar rendvédelmi szervek vették birtokba az utcát, a szovjet katonákat visszavonták a lakományokba. A minisztériumokban, a tanácsokban újraindult az ügyintézés. A gyárak termelni kezdtek, az áruellátás, bár akadozott, de tendenciájában javult. Noha feszült vázrakozás előzte meg március tizenötödikét – kimondatlanul is e történelmi napra összpontosult a figyelem –, az újrakezdés elmaradt. A MUK jelszava kiüresedett. Elsősorban azért, mert a fokozatosan kiépülő Kádár-rendszer – amely az első esztendőben igen kegyetlenül számolt le ellenfeleivel – kisebb-nagyobb reformokkal, a hazai viszonyok figyelembevételével évtizedekig elviselhetőbb életviszonyokat kínált fel, mint az úgynevezett kommunista országok.

A remény azonban nem halt el. A demokratikus szocializmus iránti vágy széles körben fennmaradt, csakúgy, mint a függetlenség visszanyerésének, az országot megszálló szovjet hadsereg távozásának, a békés, semleges Magyarország megteremtésének igénye. Ezekkel a gondolatokkal zárul a krónika.

Az események leírását életrajzi lexikon követi, harminckét oldalon keresztül. Nagyon gazdag anyag, illeten formájú összegyűjtése hézagpótlónak tekinthető. A felhasznált irodalom – bár apró betűvel – viszont csak egy oldalt tesz ki, igaz, összesen 95 művet sorol fel, amely soknak tekinthető, ha arra gondolunk, hogy 1989 előtt a témáról nem lehetett szabadon, így mértékadó módon írni. A könyvet képjegyzék zárja le, amely igen bőséges az album lapjain lévő számtalan illusztrációnak köszönhetően.

Ez a mű tagadhatatlanul hozzájárul ahhoz, hogy az olvasóközönség objektív és széles horizontú képet kapjon 1956-ról, amelynek megítéléséhez feltétlenül elengedhetetlen egy ilyen jellegű szakmai anyag ismerete és feldolgozása.